

Identiteitsgebonden zorg

Deel 1: Visie versterking identiteitsgebonden zorg en existentieel herstel

Karin Kleiberg

Deel 1 Visie als inleiding op de handleiding

Inhoud Deel 1 Visie als inleiding op de werkwijze

1. Inleiding	3
2. Relevantie	4
3. Plaatsbepaling	5
3.1 Inleiding	5
3.2 Christelijke mensvisie	5
3.3 Plaats van geloofsdomein in de begeleidingsmethodiek	5
4. Handleiding identiteitsgebonden handelen	6
4.1 Inleiding	6
4.2 Afbakening	6
4.2.1 Spiritualiteit	6
4.2.2 Sector	6
4.3 Vergroten van kennis	6
4.3.1 Hulpvragers met een niet-christelijk oriëntatiepunt	7
4.4 Competenties identiteitsgebonden handelen	7
4.5 Beschikbaarheid versterking	8
4.5.1 Onderscheiden van pastoraat	9
Bijlage 1: Kernelementen christelijk geloof	11
Bijlage 2: Inhoudsopgave en format kennisbank	13

1. Inleiding

Het doel van dit document is een concrete beschrijving van de manier waarop het christelijk geloof gestalte krijgt in de (ambulante) woonbegeleiding en de wijze waarop het Kennisinstituut christelijke ggz hierin ondersteunt.

Eleos staat voor een christelijke visie op behandeling en begeleiding, waarin geloof een (expliciete) plaats heeft¹. Geloofsopvattingen, geloofsbeleving en geloofspraktijken staan onder invloed van de psychische beleving of problematiek van de cliënt. Geloof kan ook een steunende en sturende rol voor het dagelijks leven hebben. Echter, hoewel christenen op alle facetten van het leven een visie hebben die ingegeven wordt vanuit de Bijbel en de daarop gebaseerde belijdenisgeschriften, geeft de Bijbel niet voor alle zaken die we tegen komen in de praktijk van ons werk een antwoord wat voor een eenduidige uitleg vatbaar is. Op dezelfde vraag worden soms verschillende antwoorden gegeven. Eleos wil ruimte geven aan de veelkleurigheid binnen het christelijk geloof. Voor zowel medewerkers als cliënten is het een opgave om elkaar te vinden, verbonden te kunnen zijn en elkaar te kunnen verstaan.

In dit document wordt in hoofdstuk 2 eerst aangegeven tegen welke achtergrond de handleiding versterking identiteitsgebonden zorg wordt geschreven. In hoofdstuk 3 wordt uiteengezet welke plaats de identiteit heeft in de begeleiding. Aansluitend geeft hoofdstuk 4 de handleiding versterking identiteitsgebonden handelen weer. Hierin wordt de afbakening beschreven en de drie speerpunten van het Kennisinstituut christelijke ggz, te weten: vergroten van kennis, aanreiken van competenties en beschikbaarheid van versterking.

Aansluitend bij de inhoud van de bovengenoemde hoofdstukken zijn twee bijlagen toegevoegd. In de eerste bijlage worden kernelementen van christelijke geloof en de gereformeerde traditie weer-gegeven. In de tweede bijlage staat de inhoudsopgave en een format van de kennisbank.

¹ Visiedocument Gereformeerde psychiatrische zorg, paragraaf 9

2. Relevantie

Het Kennisinstituut christelijke ggz wil medewerkers bekwamen om geloof een expliciete plaats te geven in de begeleiding. In eerdere onderzoeken die binnen Eleos zijn uitgevoerd is naar voren gekomen dat cliënten hier doorgaans ook behoefte aan hebben. Voor begeleiders is niet altijd duidelijk wat er van hen verwacht wordt en soms ontbreken er competenties om spirituele interventies in te zetten. Factoren die hierin meespelen zijn:

1. De veelkleurigheid binnen het christelijk geloof.
2. De diversiteit in psychiatrische problematiek.
3. De cultuur waarbinnen de locatie van Eleos zich bevindt.
4. De begeleidingsrelatie (BW of AWB, waarbij AWB ook nog verschil heeft tussen intensieve begeleiding en minimale begeleiding).
5. De aanwezigheid van pastorale ondersteuning en het vermogen van het pastoraat om aan te sluiten bij de psychiatrische problematiek.
6. De seculariserende en individualiserende maatschappij waar begeleiders en cliënten in staan.
7. De steeds hoger gevraagde productienormen.

Deze factoren laten zien dat er ondersteuning nodig is voor begeleiders. Het Kennisinstituut christelijke ggz richt zich op het vergroten van kennis, het aanreiken van competenties en op beschikbaarheid voor ondersteuning in praktijksituaties.

3. Plaatsbepaling

3.1 Inleiding

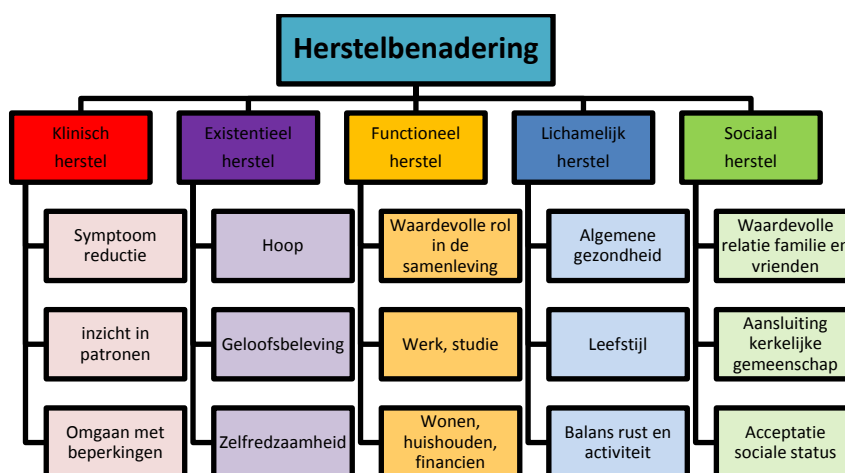
In dit hoofdstuk wordt aangegeven welke plaats de visie op identiteitsgebonden handelen heeft in het geheel van de begeleiding. In de eerste plaats werkt Eleos vanuit een christelijke mens visie. De basis voor de begeleidingsmethodiek ligt in het werken vanuit de herstelgerichte benadering.

3.2 Christelijke mensvisie

Volgens de christelijke mensvisie komen mensen slechts tot ontplooiing in relatie tot de ander en tot de Ander, in de betekenis van God. Deze zelfontplooiing is altijd begrensd door de verantwoordelijkheid voor de ander. Het gaat niet alleen om hoe het ik tot ontwikkeling kom, maar ook hoe de ander tot zijn doel komt. Oog hebben voor de ander, in het bijzonder de kwetsbare ander, is een fundamenteel onderdeel van een christelijke mensvisie.

3.3 Plaats van geloofsdomein in de begeleidingsmethodiek

De meerwaarde van identiteitsgebonden ggz wordt gevormd door de aandacht die er is voor existentieel herstel en de invulling daarvan. In de woonbegeleiding wordt gewerkt met een dynamisch zorgplan. Per gemeente en per regio zijn de verplichtingen verschillend. Vanuit de christelijke identiteit van Eleos wordt binnen elke methodiek ruimte gemaakt voor het domein existentieel herstel. Welke plaats existentieel herstel heeft binnen de herstelbenadering wordt in het figuur hieronder weergegeven.

4. Handleiding identiteitsgebonden handelen

4.1 Inleiding

De handleiding identiteitsgebonden handelen richt zich op het domein existentieel herstel uit de herstelbenadering. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de afbakening, het vergroten van kennis, de gevraagde competenties, en de beschikbaarheid van het Kennisinstituut christelijke ggz. beschreven.

4.2 Afbakening

4.2.1 Spiritualiteit

Binnen het palet aan levensbeschouwelijke en religieuze opvattingen wil Eleos een eigen positie innemen door haar identiteit te verankeren in het christelijk geloof, in het bijzonder zoals verwoord in de gereformeerde traditie.² De spirituele interventies die in de handleiding worden beschreven zullen expliciet gericht zijn op het christelijk geloof. Daarnaast wordt aandacht gegeven aan hoe om te gaan met andersdenkende cliënten in hun hulpvraag.

4.2.2 Sector

Deze handleiding is uitsluitend geschreven voor de sector begeleiding. Deze afbakening wordt expliciet gemaakt omdat in tegenstelling tot behandeling de begeleider zich in de leefomgeving van de cliënt begeeft. Dit vraagt om een specifieke benadering, omdat de begeleider doorgaans dicht bij de cliënt staat en werkt vanuit de relatie.

4.3 Vergroten van kennis

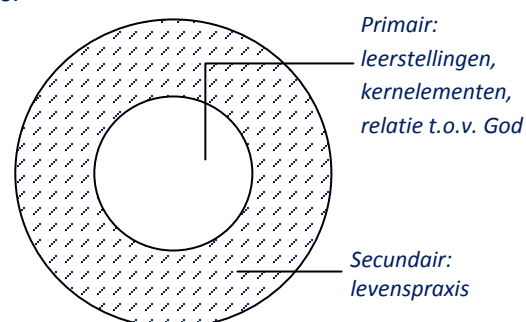
Hoe de kern van het christelijk geloof wordt ingevuld, beleefd en ervaren is voor een groot deel bepalend voor de wijze waarop secundaire zaken benaderd worden. Onder kern van het christelijk geloof verstaan we kortweg de relatie met God en het heil in Christus.

Eleos heeft in het visiedocument 'Gereformeerde psychiatrische zorg' kernelementen van het christelijk geloof vastgelegd. Deze kernelementen bieden een gemeenschappelijke basis voor alle medewerkers van Eleos³.

Iedere cliënt, ieder cliëntstelsel, iedere groep binnen de gereformeerde pluriformiteit legt de accenten anders in de binnenste cirkel.

Kernvraag: hoe ga je om met veelkleurigheid en diversiteit, zowel in primaire als in secundaire cirkel, en hoe verloopt die interactie? Een aantal vragen die beantwoord moeten worden, zijn:

- Hoe behoudt de hulpverlener zijn eigen identiteit als vanuit secundaire cirkel veel aanpassing gevraagd wordt?

² Visiedocument Gereformeerde psychiatrische zorg, paragraaf 3.

³ Zie bijlage 1.

Welke ruimte heeft een hulpverlener om eigen benadering van secundaire zaken vast te houden?

- Concrete voorbeelden van verschil in opvattingen zullen door het Kennisinstituut christelijke ggz worden uitgewerkt vanuit het verschil in de primaire cirkel in een kennisbank. De kennisbank geeft een aanzet tot reflectie op diverse thema's uit de secundaire cirkel van het geloof.⁴
- Hoe ondersteun je cliënten om de beweging van binnen naar buiten en andersom te maken? Dit wordt vaak bemoeilijkt door de problematiek (bijv. starheid bij autisme of verstoorde beleving door psychotische klachten. Hierin ligt een taak voor de christenbegeleider om bij te dragen aan existentieel herstel.
- Reflectie op maatschappelijke trends zoals mindfulness.

Om identiteitsgebonden hulp te verlenen is christelijk onderscheidingsvermogen nodig. Dit is het vermogen om te onderscheiden wat goede zorg is, maar ook wat goed christelijk geloof is en hoe en wanneer die twee samen leiden tot geloofwaardige zorg.⁵

4.3.1 Hulpvragers met een niet-christelijk oriëntatiepunt

Diverse ethische beroepscode's schrijven voor dat een hulpverlener respectvol aansluit bij de geloofsopvattingen van de hulpvrager. In het huidige zorgstelsel wijst gemeenten cliënten toe aan Eleos, wat er toe kan leiden dat begeleiders te maken krijgen met cliënten met een niet-christelijke identiteit (joods, islamitisch, hindoes, atheïstisch, agnostisch, etc.). De visie van Eleos hierop is om gebruik te maken van minimale spirituele interventie. De hulpverlener is moreel niet bevoegd om het andere geloof ter discussie te stellen. Bijvoorbeeld in het geval van een islamitische cliënt zal de begeleider niet in gesprek hoeven gaan over de inhoud van het geloof, maar wel vanuit de psychische problematiek begeleiden in het structureren van geloofshandelingen. De handleiding en kennisbank maken concreet wat hierin redelijkerwijs van de begeleiders verwacht mag worden. Het Kennisinstituut christelijke ggz reikt benodigde kennis aan om binnen de christelijke identiteit professioneel vorm te geven aan de begeleiding van mensen met een niet-christelijke levensoriëntatie.

4.4 Competenties identiteitsgebonden handelen

De 'richtlijn gebruik spirituele variabele'⁶ biedt tal van uitgangspunten om in gesprek te komen met cliënten over de christelijke identiteit. Deze richtlijn richt zich expliciet op cliënten met autisme, maar kan vertaald worden naar cliënten met andere problematiek.

Deze paragraaf biedt een overzicht van competenties die nodig zijn om te komen tot maximale spirituele interventie ten behoeve van het existentieel herstel van de cliënt. Voor iedere begeleider biedt dit overzicht houvast om te bepalen waar zijn of haar ontwikkelingspunten liggen. In deel 2, formulier 3, is een format opgenomen om een persoonlijk ontwikkelingsplan op te stellen. Het is wenselijk om het persoonlijk ontwikkelingsplan jaarlijks te herzien.

Competenties met betrekking tot bevorderen van existentieel herstel:

⁴ Voor inhoudsopgave en format kennisbank zie bijlage 2.

⁵ Geloofwaardige zorg, de meerwaarde van christelijk onderscheidingsvermogen. Simon Polinder 2015

⁶ Zie Eleosnet/ behandeling en wonen/NSM/ richtlijn gebruik spirituele variabele.

- De competenties *betrokkenheid, luisteren, doorvragen, gespreksvaardigheden, empathie, en integriteit* zijn vanzelfsprekend nodig om in een vertrouwelijk gesprek te komen en worden van elke hulpverlener verwacht.
- *Durf en assertiviteit* zijn van belang om over intieme thema's een gesprek te openen.
- *Zelfkennis, zelfontwikkeling* en *zelfsturing* zijn van toepassing vanwege het inzicht verweven in eigen identiteit, eigen waarden en normen, overtuigingen en het kiezen van eigen koers binnen en buiten de organisatie.
- *Zelfreflectie* en *zelfvertrouwen* zijn nodig om jezelf voortdurend een spiegel voor te houden en eigen standpunten te kunnen verwoorden.
- *Verantwoordelijk*: de hulpverlener dient zich verantwoordelijk te voelen voor de taak die hij/zij heeft t.o.v. de cliënt in relatie tot God.
- *Analytisch vermogen* en *tactisch gedrag* zijn twee competenties die nodig zijn om de psychiatrische problematiek te analyseren, te overzien wat het effect is van spirituele interventies en hierop kunnen inspelen.
- *Plannen en organiseren* moeten beheerst worden om cliënten te leren diens geloofspraxis te ordenen en te plannen. Daarnaast zijn deze competenties nodig om planmatig aandacht te besteden aan het geloof binnen de hulpverlening.
- De competentie *omgevingsbewust zijn* en *diversiteit hanteren* worden steeds meer van belang in de veranderende maatschappij waarbij christelijke identiteit niet vanzelfsprekend is. De gereformeerde pluriformiteit moet in beeld zijn wil de hulpverlener in staat zijn maximale overeenstemming met cliënten te bereiken.
- *Kwaliteitsgerichtheid* stelt de hulpverlener in staat zijn/haar eigen functioneren op een hoger niveau te krijgen. Begeleiding in geloofszaken vraagt om oefening en ervaring.
- *Loyaliteit*: de hulpverlener toont zich loyaal aan de identiteit zoals Eleos die in haar visiedocumenten heeft vastgelegd.
- *Christelijk onderscheidingsvermogen*: hier zijn de andere competenties voor nodig. Om deze competentie eigen te maken heeft het Kennisinstituut is samenwerking met andere partijen een e-learning ontwikkeld.

4.5 Beschikbaarheid versterking

Het Kennisinstituut christelijke ggz is zich ervan bewust dat begeleiders voor veel uitdagingen staan. Naast een professionele houding en de vreugde in de overeenstemming in het geloof die er kan zijn, zijn er ook veel situaties die het identiteitsgebonden handelen complex maken. Hierbij valt de denken aan:

- Vorming van het eigen geweten versus wat de professionaliteit van de begeleider vraagt. Hoe met secundaire zaken m.b.t. het geloof wordt omgegaan kan vaak niet losgezien worden van de kern van het geloof (levenspraktijk versus leerstellingen).
- De emotionele belasting van het psychisch en geestelijk lijden waarmee zij geconfronteerd worden.
- Het moeten schakelen tussen eigen geloofsopvattingen en de gevraagde professionaliteit.
- Het moeten schakelen binnen de gereformeerde pluriformiteit.
- Invloeden van niet-christelijke cliënten en cliëntsystemen kan een aanval doen op de eigen geloofsidentiteit. Zeker wanneer deze bij de begeleider nog in ontwikkeling is.

- Het spanningsveld tussen rechtstreekse aanvallen en beïnvloedingen van de boze en gevraagde tolerantie en respect.

Deze processen zijn niet te vatten in een statische handleiding, maar vraagt om christelijk onderscheidingsvermogen. De situatie verschilt van interactie tot interactie. Omdat de professionaliteit staat of valt met een goede borging van het beleid en de handleiding, zal het Kennisinstituut christelijke ggz op zoek gaan naar mensen die beschikbaar zijn voor de voortdurende identiteitsversterking van begeleiders, te denken valt aan de aandachtsfunctionarissen identiteit. Hierbij zal regionaal gewerkt worden.

4.5.1 Onderscheiden van pastoraat

Deze handleiding beoogt niet het bedrijven van pastoraat. Het pastoraat is primair gericht op de inhoudelijke kern van het christelijk geloof. In de beschrijving van de visie op het lijden en de psychiatrie stelt Eleos oog te willen hebben voor de gehele mens inclusief het gericht zijn op God.⁷ Medewerkers van Eleos hebben een taak om hier invulling aan te geven die aansluit bij de individuele behoefte van de cliënt. Eleos werkt vanuit de herstelgerichte benadering, waar ook existentieel herstel⁸ een wezenlijk onderdeel van is.

⁷ Visiedocument Gereformeerde psychiatrische zorg, paragraaf 5.2.

⁸ Hieronder valt: hoop, geloofsbeleving, zelfredzaamheid

Bijlage 1: Kernelementen christelijk geloof⁹

Kernelementen in het christelijk geloof zijn

1. Gods scheppend handelen: God is de oorsprong van alle dingen, Hij creëert de kosmos. De mens is als beeld van God de kroon op Zijn schepping en heeft de taak deze schepping te beheren en tot ontplooiing te brengen.
2. Verzet van de mens tegen Gods wil: de keuze van de mens in het paradijs om zelf heer en meester te zijn (de zondeval) leidt tot een schepping die gekenmerkt wordt door gebrokenheid.
3. God wendt Zich tot de mens en zendt Zijn Zoon Jezus Christus. De kruisdood van Jezus is niet alleen een misdaad van de mensen, maar ook en vooral een plaatsvervangend lijden waarin de Zoon verzoening tussen God en mens bewerkstelligt.
4. Na Zijn opstaan uit de dood en Zijn vertrek naar de hemel heeft Christus de Heilige Geest naar Zijn volgelingen gestuurd. Gods Geest alleen is de garantie dat mensen die zelf niet in staat zijn om trouw te blijven aan een relatie met God, worden vernieuwd.
5. De radicale oplossing (verzoening en herstel van de relatie met God) die in de toekomst (op de laatste dag) volledig openbaar zal worden, is in principe al aanwezig en is gerealiseerd met het lijden, sterven en opstaan van Jezus. Deze oplossing krijgt persoonlijk gestalte door bekering en geloof.
6. In het christelijke geloof is de voltooiing van het heil nog toekomst: een christen leeft in een tussentijd.

Kernelementen in de gereformeerde traditie zijn

1. God en mens staan in relatie tot elkaar, maar deze is niet gelijkwaardig. God is altijd de eerste, Die het contact zoekt: Hij wil een verbond aangaan met mensen. Tegelijkertijd blijft God ook de Heilige, geheel Andere, Die een ontoegankelijk licht bewoont.
2. Jezus Christus heeft met Zijn offer de menselijke schuld tegenover God volledig verzoend: een mens hoeft geen bijdrage toe te voegen aan deze goddelijke oplossing (sola gratia).
3. Alleen door het geloof kan de mens Gods Zelfopenbaring leren verstaan en deel hebben aan het gerealiseerde heil (sola fide).
4. De Heilige Geest leert door het Woord mensen om hun leven volledig te richten op God en op die manier Christus na te volgen. Vanuit dankbare gehoorzaamheid wil een christen ook leven naar Gods geboden en zich laten leiden door Gods wijsheid, zoals vermeld in de Bijbel. Jezus geeft als samenvatting het dubbele liefdegebod: God liefhebben boven alles en de naasten liefhebben als zichzelf.
5. De Bijbel spreekt over het bestaan van ongehoorzaam geworden engelen, die worden aangeduid met duivel of satan. Deze gevallen engelen pogen de mens te verleiden tot het kwade.
6. Een christen blijft op aarde een twee-mens: er blijft een levenslang conflict tussen het gericht zijn op God en het gericht zijn op zichzelf met voorbijgaan aan Gods wil. De omkering van de mens naar God toe is een dagelijkse opdracht en een geschenk waarvoor God Zijn Geest van vernieuwing geeft.

⁹ Visiedocument gereformeerde psychiatrie

7. Een christen is enerzijds 'burger van Gods Koninkrijk' en weet zich door de macht van de zonde vreemdeling op aarde. Tegelijkertijd aanvaardt een christen ook zijn roeping tot rentmeester op deze aarde en wil hij zijn talenten inzetten in de wereld.
8. Gods Woord, de Bijbel, is de enige gezaghebbende bron voor het geloof en is daarmee de enige tegeninstantie die als rechter tussen uiteenstrevende tradities kan optreden (sola scriptura).

Bijlage 2: Inhoudsopgave en format kennisbank

Inhoud kennisbank

Thema	Toelichting
A	
Abortus Alternatieve geneeswijzen Atheïsme Autonomie	
B	
Bijbellezen en gebed Boeddhisme	
C	
Christendom in brede context/ veelkleurigheid	
D	
Demonie	
E	
Ethische dilemma's (model voor komen tot een standpunt)	
F	
G	
Gemoedsbezwinging Gezag Geloofs zekerheid (rol begeleider/ pastoraat)	
H	
Homoseksualiteit Hindoeïsme Holisme (fundament NSM en dus relevant) Humanisme Huwelijk	
I	
Islam (praktische richtlijn: handen geven, kledingstijl e.a. gebruiken)	
J	
Jodendom (kom ik tegen in de zin van feesten willen vieren)	
K	
Kerkgang	

L	
Lijden Leiding	
M	
Mindfulness Mandala's	
N	
O	
Occultisme (invloeden, symbolen)	
P	
Parafiliën Paranormale geneeswijzen	
R	
Reiki	
S	
Suicide Seksuele moraal (seks voor het huwelijk, binnen het huwelijk, na een huwelijk)	
T	
Toekomstperspectief	
U	
V	
Voorbehoedmiddelen	
W	
Y	
Yoga	
Z	
Zondagsinvulling Zen Zingeving	

Format
Thema:
Datum verslaglegging:
Verslaglegging door:

Omschrijving Thema
Eventuele vindplaatsen in de Bijbel en kerkhistorische opvattingen
Benadering van het thema vanuit christelijke veelkleurigheid
Christelijk onderscheidingsvermogen --> een aanzet tot reflectie
Contact personen binnen en buiten Eleos
Aanbevolen literatuur, programma's, lezingen, artikelen